

בנין יעקב

הושענא רבא

אמרים יקרים מפנינים נפלאים
לעודר הלבבות בימים המאירים
להבהיק עיניים ביהלום וספירים

תוכן הענינים

הושענא רבא

אין מים אלא תורה - בהושענא רבה נידונין על תורה ואינה נקנית אלא במי שבולם שפתיו.....ג.
הושע נא והושיעה נא - גודל מעלת קדושת היום של הושענא רבה וענין גמר החתימה.....ח.
למען באי לך היום - ביאור הענין מדוע נתגלה הסוד של הושענא רבה רק בדורות
האחרונים.....כח.

© כל הזכויות שמורות

להערות אפשר לפנות לטל-פקס : 02-999-8201

או למייל : 3122131@GMAIL.COM

ניתן להשיג הקונטרס

בירושלים : 053-31-53-661 050-41-75-336

בבית שמש : 052-76-30-720

כמו כן ניתן להשיג את סדרת הקונטרסים

בנין יעקב על המועדים

אלול - ימים נוראים • סוכות • הנוכה • שובבי"ם • פורים - ד' פרשיות

חודש ניסן - חג הפסח - ספירת העומר • שבועות • בין המצרים

וכן בנין יעקב על התורה: בראשית • שמות • ויקרא • במדבר • דברים

הושענא רבא

אין מים אלא תורה

בהושענא רבא נידונין על תורה ואתה נקנית אלא במי
שבולם שפתין

בחג נידונין על המים

המשנה במסכת ראש השנה (פרק א משנה ב) מגלה לנו שבימי החג של סוכות נידונין על המים, ומובא בספרים, שאף על פי שעצם הדין הוא במשך כל ימי החג, אולם עיקר החיתום הוא ביום האחרון של חג, שאז נגמר הדין על המים, וזהו גם הטעם הפשוט המובא בפוסקים מדוע נהגו להדליק נרות בהושענא רבא וללבוש הקיטל כמו ביום הכיפורים, כיוון שהוא זמן של דיין (שו"ע תרס"ד ס"א), ולכן נוטלים ערבה ביום זה, 'לפי שהערבה גדילה על המים ואז נידונין על המים' (לשון הרוקח הלכות סוכות סימן רכא).

וכתב ה'שפת אמת' (סוכות תרמ"ג - תרמ"ד), שמה שאמרו חז"ל שבחג נידונין על המים אין הכוונה רק למים גשמיים כפשוטם, אלא הכוונה גם על המים הרוחניים, כלומר, על התורה שנקראת מים, כמו שאמרו חכמינו ז"ל בגמרא (בבא קמא יז.) 'אין מים אלא תורה, שנאמר (ישעיה נה.) 'הוי כל צמא לכו למים', וכשם שהמים הפשוטים הם יסוד קיום הבריאה הגשמית, שאם לא המים היורדים על האדמה לא תוכל האדמה להוציא פירות ולא יהיה לבריות מה לאכול, כך גם

התורה הקדושה הוא יסוד קיום קומתו הרוחנית של האדם, שאילולא התורה לא היה לו שום תקומה.

הווי אומר, שבשורש הדבר המים והתורה ענין אחד הם, אלא שהמים הגשמיים מקיימים את חיצוניות הבריאה, ואילו התורה הקדושה מקיימת את פנימיות הבריאה, וכשם שביום הושענא רבה נחתם הדין על המים הגשמיים, באותו מידה ממש מכריעים גם על התורה הקדושה, והיום נחתם גור דינו של כל אחד מישראל עד כמה יהא כלי ראוי ומוכן לזכות לאור התורה הקדושה.

הוי גולה למקום תורה

ואומר ה'שפת אמת', שלכן יוצאים בחג הסוכות מן הבית והולכים אל הסוכה, כי במידה מסוימת דומה היציאה מן הבית להליכה בגלות (כמבואר בפסיקתא דרב כהנא - נספחים ב), ובזמן כזה שהוא ראוי לתורה צריך להרגיש טעם גלות, כי תורה אי אפשר לקנות על ידי ישיבה בנחת בתוך הבית, התורה אינה מגיעה אל האדם, אדרבה, מי שרוצה לזכות לקנייני התורה צריך קודם כל לנדוד מביתו ומהרגליו הקבועים וללכת אל התורה הקדושה, בדומה לצמא שהולך אחר המים ואין המים באים אחריו, וכבר אמרו חכמינו ז"ל במסכת אבות (פרק ד משנה יד), "הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחרך".

וכשם שבטמם קבלת התורה היו צריכים בני ישראל לצאת קודם אל מדבר ציה ושממה ולקבל שם את התורה, כך גם בחג הסוכות בזמן שדנים את כל אדם מישראל על חלקו בתורה, צריך קודם כל לעזוב את ביתו וללכת אל הסוכה, ורק אחר כך יכולין לזכות לתורה, וזהו הענין שעושין שמחת תורה מיד לאחר חג הסוכות, כי אכן זה עתה בהושענא רבה נסתיים הדין על המים ואין מים אלא תורה.

ומבאן יש להביא סמך גדול למה שנהגו להיות ניעורים בהושענא רבה ולעסוק בתורה כל הלילה (מובא במגן אברהם סימן תרסד), כי מאחר שביום זה נידון כל אחד מישראל מה יהיה חלקו בתורה, לפיכך אין אנו נותנים תנומה לעפעפינו

ועוסקים כל הזמן בתורת ה' צבאות, כדי שבזכות זה נזכה לצאת זכאים בדין עם חלק גדול ונכבד בתורה הקדושה, והוא דומה למנהג הידוע בחג השבועות וזמן מתן תורה, שגם אז שוהים בני ישראל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כל הלילה ועוסקים בתורה הקדושה, ואין לך הכנה יותר מזה בכדי לזכות לתורה.

פה שעוסק בתורה דומה לכלי שרת

אפס כי על מנת לזכות לתורה הקדושה לא יצא ידי חובתו רק עם תפילות ותחנונים, אלא בנוסף לזה מחויב כל אחד ואחד לעבוד על עצמו ולזכך את נפשו שיהיה ראוי לכך באמת, כי לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול, ואחד מן הדברים היסודיים אשר נדרש מן האדם עבור זה, שיישמור את מוצאי פיו מכל משמר שלא יחללנו ח"ו, ולא באנו כאן להזהיר על דיבורים של איסור, כי על זה אין צריך לעורר כלל מאחר והם אסורים בתכלית האיסור[א].

אלא אפילו דיבורים שאינם של איסור גמור, אבל יש בהם דברי הבל וסרק, גם דיבורים כאלו אינם ראויים שייצאו מפה קדוש שעוסק בתורה, כי פה שעוסק בתורה הוא בבחינת כלי שרת כדוגמת הכלים ששירתו בבית המקדש,

(א) וראה דיבורים נוראים בשל"ה הק' (שער האותיות אות שי"ז - שתיקה אות כב) בחומר מי שמטמא את פיו בדיבורים אסורים ואחר כך עוסק בתורה עם אותו פה, וזה לשונו: עוד ידוע ידע המטמא פיו ולשונו בטומאת הדיבור, מאחת מהנה שהוזכרו, אז כל דברי תורה ותפילותיו כולם נטמאו, ומחוץ למחנה מושבם, ואדרבא מקבל עונש עליהם. כי הוא כמביא דורון חשוב למלך ונותן הדורון בכלי מלא קיא צואה, הנה מתקצף עליו המלך בכפליים. ואמרו רבותינו ז"ל (דרך ארץ רבה, פ"ג) (אמר) רבי אליעזר [בן יעקב אומר], אדם נאה ומשובח ומוציא דבר מגונה מפיו למה הוא דומה, לטרקלין נאה וביב של בורסקי קבועה בו, כל העובר ושב אומר כמה נאה טרקלין זה, אלא שביב של בורסקי בתוכו, עד כאן. ואפילו דיבור שאינו של איסור, אלא הוא של בטלה, הוא פוגם בפיו, שלא נברא אלא להיות כלי שרת שבו יניח קדושת התורה והתפלה.

ואיך ראוי להשתמש בכלי שרת עבור דברי חולין שמרחיקים את לב האדם מן התורה הקדושה.

דברים נוקבים על כך כתב באור החיים הק' בפירושו על הפסוק (במדבר כו, כג) "לְפָנָה מִשְׁפַּחַת הַפּוֹנִי", וזה לשונו: "פְּנֵה' הוא לשון פה... ואומרו 'משפחת הפוני', פירוש, שצריך לפנותו ממותרות המורגשות גם מהשחוק ומדברים בטלים כי הם מונעים קיום התורה באדם, ומצאתי לחסידי ישראל שכתבו (אלישיך תצוה כה, לא), כי פה של לומדי תורה דינו ככלי שרת אשר ישרתו במ בקודש, כי אין קדושה כקדושת התורה, ולזה אסור לדבר בו אפילו דברי חול הגם שאין בהם דברים האסורים. והוא מה שרמזו במאמר 'לְפָנָה' שהוא פה העמל בתורה שבו שוכן חצי שמו יתברך ('פיה' נופריקון פה - ו"ה), 'משפחת הפוני', פירוש, צריך לפנות מפיו כל חוץ מהגות בתורה, ובוזה נכללים חלק אחד מהמ"ח מעלות שהם במיעוט שיחה במיעוט שחוק במיעוט תענוג וכדומה להם שבענף המותרות".

ערבה דומה לשפתיים - שמירת הפה

ענין זה של שמירת הפה והדיבור מרומזים היטב בשמו ובמצוותו של הושענא רבה - יום הדין על תורה, דהנה מצות היום הוא ליטול ערבות, ועל שם זה אף מכונה האי יומא בשם 'יום ערבה', וכבר מקובלים אנו מרבתינו ז"ל (ראה מדרש תנחומא אמור - פרק יט) שהערבה דומה לשפתיים, ומרמז על שמירת הפה והשפתיים מדיבורי סרק, וכדרך שכתב בספר החינוך (מצוה שכד), "הערבה דומה לשפתיים, שבהן יגמור האדם כל מעשהו בדיבור, לרמז שישים רסן בפיו ויכוון דבריו ויירא מהשם יתברך אף בעת השמחה".

ולענייננו יש לומר, ששמירת הפה והדיבור הינו ההכנה הטובה ביותר לזכות להארת התורה, וביום זה אשר על פי הספרים הקדושים אנו נידונים על עסקי התורה, וודאי שיש לנו ללמוד מן הרמז של הערבה המורה על חשיקת השפתיים מדיבורים שאינם הגונים, שחלילה לא יתחלל הכלי שרת העוסק בתורה עם דברי חולין ומיאוס.

דברים נכוחים וערכים אנו מוצאים ב'שפת אמת' (סוכות תרנ"ד), שמפרש בטוב טעם ודעת את הרמז שאמרו חז"ל 'ערבה דומה לשפתיים', דהנה לכל אחד ואחד ישנם ב' שפתיים בפיו, שפה עליונה ושפה תחתונה, ובא לרמז על שני כוחות הנמצאים בפה והשפתיים, כח הדיבור וכח השתיקה, ואם כי הם שני כוחות המנוגדים זה לזה, אבל בכדי להגיע לשלמות צריך לדעת להשתמש בשניהם, מחד גיסא צריך להיות פה המתגבר בתורה ולהוציא מפיו של דיבורים של תורה, ומאידך גיסא צריך להיות בולם פיו בשעת מריבה ולנצור את הפה מכל דיבור של הבל וסרק, ועל אחת כמה וכמה מדיבורים של איסור ח"ו.

אכן, רק כאשר שומר על כוחות הפה כראוי, מדבר בשעה שצריך לדבר ושותק בזמן שצריך לשתוק, או אז יכול לזכות לקנין תורה באמת ובתמים כי הא בהא תליא, וכלשון ה'שפת אמת': "כי כפי שמירת הפה כך יכולין לפתוח הפה בתורה", ובה פירש הפסוק במשלי (כד, כו) "שפתים ישק משיב דברים נכוחים", דהיינו מי שמשיק וחותם שפתיו שלא לדבר דברים בטלים הוא זוכה לדבר דברים נכוחים לאמתה של תורה[ב].

(ב) ומוסיף שם השפת אמת בזה הלשון: ואולי זה החילוק בין ערבה שבלולב שהוא בחינת הדיבור בתורה ומתחבר בדי' מינים שהם עמודים גדולים. וערבה בפני עצמה היא כח השתיקה ושמירת הפה, לכן אמרו (סוכה מד): חביט ולא בירך כי היא בחי' השתיקה כנ"ל.

הושענא רבא והושיעה נא

גודל מעלת קדושת היום של הושענא רבה וענין גמר
ההתימה

נידונים על המים

מבל הימים של חג הסוכות, שהם כולם קדושים ונעלים עד אין תכלית, התייחד לו היום האחרון של החג ליום מיוחד וחשוב בפני עצמו, ובלשון הקדמונים (ספר המנהיג הלכות סוכה עמוד תב) מכונה היום הזה 'תכלית החג'. עוד בזמן שבית המקדש היה קיים נוהגים היו לירד כל יום מימי החג למוצא שבסמוך לירושלים, ליטול משם מורביות של ערבה ולהעמידם בצדי המזבח, ובכל יום הקיפו את המזבח פעם אחת ואילו ביום השביעי הקיפו את המזבח שבע פעמים, ובעת ההקפה אומרים 'אני והו הושיעה נא'.

לזכר אותו מצוות ערבה הנהיגו הנביאים שגם בזמן הזה יטלו ערבה ביום השביעי של חג ואף יעשו שבע הקפות בבית הכנסת, והסדר הוא, שקודם מקיפין העם את התיבה עם ארבעת המינים ואומרים את סדר ההושענות, ואחר כך מניחים את הלולב מידיהם וכל אחד ואחד נוטל בידו ה' בדים של ערבה וחוכט אותם אל הקרקע, ומאחר שביום זה נוטלים ערבות ומרבים בתפילת הושענות, לפיכך נקרא היום הזה 'יום ערבה' או 'הושענא רבה'.

ומאחר שהיום הוא גמר החתימה על המים, שהרי בחג הסוכות נידונין על המים והיום הוא אחרון של חג, וכל חיי האדם תלויים במים, לפיכך יש להרבות בתפלות ותחנונים לפני הבורא יתברך, שיפתח מן השמים את אוצרו הטוב ויעריף עלינו טל ומטר לברכה על פני האדמה, לבל יחסר המזג ויצמחו יקבים וקמה ויפרחו כרמים ושקמה (ראה טור או"ח סי' תרס"ד). וכתבו הראשונים טעם למה שנהגו

לימול ערבה בהושענא רבה, לפי שהערבה גדילה על המים ועתה נידונין על המים (רוקח הלכות סוכות סימן רכא).

יום תפילה לכל

על גודל החשיבות של הושענא רבה שהוא יום של תפילה ובקשה אנו מוצאים בירושלמי (ראש השנה פרק ד): "אמר רבי יונה, כתיב (ישעיה נח, ב) 'ואותי יום יום ידרושון' - זו תקיעה וערבה". ופירשו המפרשים (קרבן העדה): 'שני ימים בשנה הכל דורשין את ה' מגדולים עד קטנים, והם יום טוב של ראש השנה ויום ז' של ערבה, שהכל שומעין תקיעת שופר והכל נוטלין הערבה'. עוד פירשו שם (פני משה), שזהו 'יום של תקיעה ויום של ערבה שהכל באים להתפלל יחד בבית הכנסת'.

ובספר המנהגים לרבי יצחק אייזיק טירנא (וכן במטה משה) הביא מאמר נפלא, שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו: "למה נקרא שמו הושענא רבה - אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם: אני יחיד ואתה יחיד, אתן לבניך יום המיוחד לכפר בו עוונותיהם וזהו הושענא רבה". ומבאר שם השייכות בין אברהם אבינו ליום הושענא רבה, שהלא שמו של הקב"ה הוא אהי"ה - בגימטריא כ"א, כמו כן אברהם אבינו היה כ"א דורות מכריאת העולם^[2], הלכך נתן הקב"ה את יום הכ"א מראש השנה - דהיינו הושענא רבה שחל בכ"א תשרי - שיכפר על בני ישראל. וכך אמר הקב"ה לאברהם אבינו: "אם אין כפרה לבניך בראש השנה יהיה ביום כיפור, ואם לאו יהיה בהושענא רבה, וזהו אחדותו של שמי וזהו הושענא רבה".

(2) באמת יש כ' דורות מאדם הראשון עד לאברהם אבינו, אולם לפי לשון המשנה במסכת אבות (פרק ב משנה ה) 'עשרה דורות מאברהם ועד נח' ועשרה דורות מנח ועד אברהם, משמע שמונים את נח ב' פעמים, בין במנין הראשון מאדם ועד נח ובין במנין השני מנח ועד אברהם, וממילא הווי כ"א דורות מאדם הראשון ועד אברהם אבינו.

גמר החתימה - חותם בתוך חותם

ובכתבי האריז"ל (פרע"ח שער הלולב ד ובשער הכוונות דרושי חג הסוכות דרוש ו) כתב שיום זה הוא גמר החתימה של הימים הנוראים, כלומר, בראש השנה דנים את האדם לפי מעשיו עד כמה הוא ראוי ולפי זה קובעים מה מגיע לו, ביום זה קוצבים את כל העניינים עבור השנה הבאה לקראתנו לשלום, בני חיי מזוני וכל שאר ההצטרכויות הצריכות לו לאדם בהאי עלמא, על הכל יבוא במשפט עמנו, ואם אכן מעשיו נאים ומתוקנים, או ששב בתשובה שלימה על חטאיו שחטא, פוסקים לו שנה טובה ומתוקה כפי הראוי לו.

אבל אם יתברר שעוונותיו עלו למעלה ראש וגברו מנו עד מאד, ואפילו תשובה לא עשה על כל אלו, אזי אי אפשר לפסוק לו את כל הטובות האמורות, ולכן נשאר דינו תלוי ועומד עד יום הכיפורים, לראות האם נתעורר לתשובה ותיקון המעשים, שהרי תשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, ואם אכן נוכחים לראות שאדם זה שב בתשובה שלימה אזי משנים לאלתר את גור דינו לטובה ולברכה, אבל אם לא השכיל לעשות תשובה חותמים לו את גור דינו כמו שהוא, וזמן החתימה הוא ביום הכיפורים בשעת נעילה, כמו שאנו אומרים בתפילת הימים הנוראים 'בראש השנה יכתבון וביום צום כיפור יחתמון'.

אולם השי"ת הוא הרי מלך רחום וחנון שחפץ מאד להיטיב עם ברואיו, ומחכה תמיד שישבו אליו בניו אהוביו ויתחמו על מעשיהם הרעים, בכדי שיוכל לקרוע את גור דינם הקשה, אפילו לאחר שכבר נכתב ונחתם בטבעת המלך, ואפילו לאחר שכבר נתן את עשרת ימי תשובה לעשות בהם תשובה ולקרוע שערי רחמים, לכן, לפני משורת הדין קבע עוד זמן של חתימה, בחצות הלילה של הושענא רבה, שעד אז ישנו שעת הכושר לכל אחד ואחד מישראל להתחזק שוב ולעשות תשובה באמת ובתמים, ועל ידי כן משנים עבורו את גור דינו לטובה ולברכה ואף נכתב ונחתם בטבעת המלך, וחתימה זאת נקראת 'חותם בתוך חותם', דהיינו החותם השני לאחר שכבר נחתם בראשונה בנעילה של יום כפור.

מיד לאחר שפסקי הדין נשלמים ונחתמים בחותם האחרון, נמסרים הפסקים עם הגור דין בידי שלוחים מיוחדים שתפקידם להוליך את אלו הפסקים ולקיים

את מה שנאמר בהם, אם לטוב ואם לרע ח"ו, ולכן הוי יום זה של הושענא רבה זמן מאוים ביותר ומכריע עבור העתיד של כל אחד ואחד מישראל, היות שהיום הוא החותם האחרון של פסק הדין.

אפס כי כל כך גדולים רחמיו של הקב"ה, עד שאפילו לאחר שיצאו הפתקים מאתו יתברך שמו בחצות הלילה של הושענא רבה, וכבר נשלחו למחוז חפצם, עדיין אינו נותן רשות לשלוחים לקיים ולהוציא לפועל את הפסק המופיע בפתקא, אלא מורה להם להמתין עד למחרת היום, בשמיני עצרת, בכדי שאם בכל זאת יקבל איזה אחד ישראל הרהורי תשובה, מיד קורעין את הפיתקא עם גזר דינו הרע ולא יתקיים בו שום רעה ח"ו.

הושענא רבה כיום הכיפורים

זהו הטעם למה שעושים עסק גדול ביום הושענא רבה כמו בימים נוראים, ומעוררים את לבנו לתשובה שלימה ותיקון המעשים כראוי, מכיוון שבליל הושענא רבה בחצות כבר נחתם גזר הדין בחתימה האחרונה ואף נמסר ביד השלוחים שממתינים עם זה עד שמיני עצרת, וצריך לנצל את הזמן המועט שנותר לנו ביום הושענא רבה בכדי לקרוע שערי שמים ולקבל על עצמנו להשתנות למוטב וללכת מעתה בדרכי ישרים.

ומזבא בספרי הפוסקים שהרבה הנהגות בהושענא רבה דומים ביותר לסדר ההנהגה ביום הכיפורים, וכן כתב השולחן ערוך (סימן תרסד סעיף א), שבהושענא רבה יש להרבות בנרות כמו ביום הכיפורים, ומוסיף הרמ"א שיש ענין מיוחד לטבול קודם עלות השחר כעין הטבילה בערב יום כיפור, וכן נוהגים ללבוש הקיטל כמו בימים נוראים^[ד]. ואף על פי שהם כתבו את הטעם מאחר שביום זה נידונים על המים, אולם כוונה אחת עולה לכאן ולכאן, וכמו שגילו לנו המקובלים

(ד) אם כי המשנה ברורה על אתר (ס"ק ט) כותב, שמנהגינו ללבוש בגדי שבת ורק השליח ציבור לובש הקיטל.

שהיום הזה הוא גמר החתימה ומסירת הפתקין ביד השלוחים, ולכן יש להתנהג היום בדומה לסדר ההנהגה של יום הכיפורים.

בספרים הקדושים הפליגו ביותר בעלת קדושת היום כי הוא נורא ואיום, וכל גורלו ועתידו של האדם תלוי לפי התנהגותו בהושענא רבה, וכפי שכותב לנו בעל 'סדר היום' (סדר יום הושענא רבה): "יום ש;ביעי של חג נקרא 'יום ערבה' ונקרא יום 'הושענא רבה'... ולהיות היום הזה נורא מאד, ובו נחתמים כל הספרים כולם, והפסקי דינים ניתנים ביד כל תובע ומשטין, ולכן צריך להרבות בו צדקה תפלה ותחנונים לעורר הרחמים העליונים ירחמו עלינו ויחתמו אותנו בספר חיים ובספר צדיקים לגאולה וישועה".

תשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רע הגזירה

הלכך צריך זהירות גדולה ביום הזה, והחכם עיניו בראשו שלא לאבד אפילו רגע אחד מגודל קדושת היום, אלא כל היום כולו יעסוק בתשובה ותיקון המעשים, כי היום הזה הוא הזמן האחרון והמכריע של הימים הנוראים, גם התפילות יהיו בכוונה גדולה ובפירוש המילות, בפרט בחלקי התפילה העוסקים בענייני תשובה, כגון בברכת התשובה בשמונה עשרה, "והחזירנו בתשובה שלימה לפניך", וכמו כן ב'יהי רצון' שאחר חבטת הערבה, שמה מבקשים ואומרים: "ותמחול לי חטאי ועונותי ופשעי, ותפשוט ימינך וידך לקבלני בתשובה שלמה לפניך". וכבר כתב בספר 'מחברת הקודש' (שער הושענא רבה): "ויזהר אדם מאוד מאוד בתפילותיו ובכל מעשיו, כי הדבר תלוי בתשובה בזמן ההוא ומשם והלאה אין תקנה יותר".

ולכן נהגו הרבה להיות ניעורים כל הלילה של הושענא רבה ולעסוק בתורה ותשובה, כמו שכתב בעל 'סדר היום': "ולהיות היום הזה נורא מאד ובו נחתמים כל הספרים כולם והפסקי דינים ניתנים ביד כל תובע ומשטין, ולכן צריך להרבות בו צדקה תפלה ותחנונים לעורר הרחמים העליונים ירחמו עלינו ויחתמו אותנו בספר חיים ובספר צדיקים לגאולה וישועה. ונהגין להרבות נרות בבית הכנסת, ויש שלובשים בגדים לבנים כמו ביום הכפורים, ויש שעומדים כל הלילה

ואין ישנים כלל, מרבים בזמירות ותחינות וקורין ספר תילים כולו... וכל המרבה להתחנן הרי זה משובח".

בך גם מובא בעוד הרבה ספרים על התיקון הגדול שלא לישן בליל זה כלל, וכן מובא בספר 'נוהג כצאן יוסף' (עמוד רצז): "וצריך להעיר כל הלילה ולעשות כתקון שהובא מארץ ישראל, והמעם הוא מפני שהוא חתימת הדין ועיקר הדין בלילה... ונוהגין אנשי מעשה שלא לישון כלל באותה לילה... ומשכימין לילך לבית הכנסת מיד כשהבריק השחר"^[ה].

(ה) יחד עם זאת צריך כל אחד להיזהר שלא יצא חלילה שכרו בהפסדו, ומי שמכיר בנפשו שאם יהיה ניעור בלילה לא יוכל להתפלל למחרת היום בישוב הדעת, מוטב לו שיפנה לנוח לאחר חצות הלילה ויקום רענן ובכוחות מחודשים, כי עבודת התפילה של הושענא רבה הוא עבודה גדולה עד מאד וצריך שיהיה בחיות דקדושה ולא מתוך עייפות ואפיסת הכוחות. והרב החיד"א ז"ל בספרו 'לב דוד' (פרק לב), לאחר שמעורר על גודל הענין של משנה תורה ואמירת תהלים כל הלילה, מוסיף להזהיר על זה הענין, שחלילה לא יהיה מניעת השינה על חשבון התפילה של שחרית, וזה לשונו:

וכבר נפתחו שערי אורה זו תורה, ופשט המנהג ללמוד אור הושענא רבא והיה משנה התורה, ככל אשר דיבר בקדשו רבינו האר"י זצ"ל. והגם דהרב עיר וקדיש מהר"ח הכהן זלה"ה בספרו החשוב טור ברקת סימן תרס"ד כתב דאין ללמוד אחר משנה תורה אלא זוהר ואגדה, ע"ש, עין רואה להתיר הגדול מהר"ם זכות ז"ל, המאזין ומעיד בנו שבעה"ק צפת ת"ו היו קורין ספר תהלים. אף הוא ראה והתקין תפלות אחר כל ספר תהלים כנודע, ונתפשט בקרב כל ישראל בארץ ובחוצה לארץ כמפורסם.

והנה הרב בספר טור ברקת שם הבריק ברקאי, אזהרה שמענו לעסוק כל הלילה בתורה, ושלא להפסיק בדברים בטלים שיחת דקלים מאיליהם ומעלה עשן, כי אז יעשן אף וכו'. ואם ילמוד כל הלילה כדחזי וכנימוס, ינצל מכרת, כמ"ש ז"ל, והאריך הרב בזה ע"ש באורך.

ואשר נגע אלהים בלבו, יראה ורעד יבא בו, ובאימיה רבה בקרבו ישים אור בו כיקוד אש מאימת הדין, וימהר לשוב אל ה', ואת העוסק אשר עסק בתורה, תהיין חוברות יראה ואהבה בהכנעה וגילה ברעדה, וכל הלילה אל יתן דומי לו, ובכללות יכוין כי הכל לעשות נחת רוח ליוצרו דוקא, לתקן שרש הלימוד במקום עליון, וגמירי הבא ליטהר מסייעין אותו.

בני העיר שחטאו לפני המלך

הרה"ק בעל ה'דברי יואל' מסאטמאר זי"ע, כשהיה רוצה להמחיש את גודל הנחיצות לשוב היום בתשובה שלימה, נהג לספר משל שקיבלו מאבותיו ורבותיו הקדושים, וכשהיה מספר את המשל הזה היו עיניו זולגות דמעות ונותן קולו בבכי גדול, ויחד עמו בכו כל העם הנמצאים אצלו, וההתעוררות היתה מגעת עד לב השמים.

מעשה בתושבי אחד הערים שחטאו נוראות למלך, לא פעם אחת ולא שתי פעמים, אלא כסדר היו עוברים על מצוות המלך ודתו. המלך, למרות שראה את אשר נעשה באותו העיר וכיצד מתנהגים תושביה, לא מיהר להעניש אותם על מעשיהם כפי שהיה צריך לעשות, שכן ארך אפיים היה ורב חסד, וביקש להמתין לשעת הכושר, שמא עד אז יתנחמו ממעשיהם הרעים וישובו למוטב.

כאשר עבר זמן מרובה והבין המלך שתושבי העיר אינם מתכוונים לשוב ממעשיהם הרעים, גמלה בלבו ההחלטה לצאת בעצמו אל העיר הסוררת בראשות שריו ויועציו עושי דברו יחד עם אנשי הצבא מלומדי מלחמה, וכאשר ישהה באותו עיר יראה לטפל בכל חומר הדין בתושבים החוטאים, לראות מה ייעשה בדינם ולהעמיד אותם במקומם הראוי, למען ישמעו ויראו הם ובניהם אחריהם כי את דבר המלך ודתו חייבים לקיים בלי תחבולות, וכך הוי, המלך חגר עוז ויצא לדרך הארוכה, ואף דאג לשלוח שליחים אל אותה העיר, שידעו כי בקרוב עתיד להופיע בקרבם ולדון אותם על מעשיהם.

והכל הולך אחר החיתום להתפלל תפלתו בזמנה ובכוונה שלימה, ולהיות עינא פקחא שלא יתנמנם בקריאת שמע ובעמידה, ויצא שכרו בהפסדו. ואחר תפלה יתן חלק ביום הנורא הזה לעסוק בתורה, כי יום קדוש הוא לאדונינו. ואחר אשר ינוח לישן מעט, יתגבר כארי ללמוד ולעשות צדקה כפי כחו, וישום ארחותיו ככל אשר תשיג ידו.

הפקחים הקדימו לבקש מחילה

הראשונים שהבינו את המצב לאשורו היו החכמים והנבונים, אימתה ופחד נפל עליהם, הם ידעו שאם המלך הטריח את עצמו בדרך רחוקה לבוא עד לעירם, בוודאי רע ומר יהיה גורלם אם לא יתעוררו עתה לשוב על מעשיהם הרעים. ישבו החכמים ומכסו עצה כדת מה הם יכולים לעשות בכדי לקדם את פני הרעה, ובאו לידי מסקנה שלא כדאי להם להמתין עד שהמלך כבר יהיה בעיר, אלא מוטב יצאו הם מחוץ לעיר להקביל את פני המלך ולהתחנן על נפשם ונפשות ביתם.

כך אכן היה, הם יצאו מחוץ לעיר והמתינו זמן רב עד שראו את פעמי מרכבת המלך מתקרב ובא לקראתם, וברגע שהגיע המלך סמוך ונראה אליהם, הפילו את עצמם לארץ בבכיה גדולה והתחננו אליו שימחול להם על חטאיהם, תוך שמבטיחים בהן צדק כי לא ישובו לכסלה עוד, המלך נהנה מאד מהם והבין אל לבם, ותיכף הביע בפניהם את מחילתו וסליחתו, ואף הוסיף ליתן להם משאת דורון לרוב כיד המלך.

מאידך גיסא היו עוד תושבים שאמנם לא יצאו להמתין מחוץ לעיר, אבל תיכף ומיד כשהגיע המלך לעיר והתיישב שם, עלו למעונו ועשו גם הם כקודמיהם, התנפלו לרגליו ובקשו ממנו סליחה ומחילה, והמלך אשר טוב לב היה, מחל להם במחילה גמורה ואף שמע מהם את צרכיהם ומה שחסר להם והבטיח למלא את כל אשר עם לבכם לטובה.

כך ישב לו המלך בעיר ודן עם שריו וחכמיו מה צריך לעשות בדינו של כל אחד ואחד, לטוב ולמוטב, ובמשך כל אלו הימים עולים ובאים עוד אנשים אשר אימת המלך נפל עליהם ומבקשים ממנו סליחה וכפרה ומקבלים עליהם להיות טובים מעתה, והמלך שומע את אשר עם לבכם ומחל להם בלבב שלם.

אלא שבקרב אנשי העיר היו גם אנשים אוויליים, טיפשים ונבערים מדעת, אשר לא הבינו כלל את חומר המצב ואת רוע גזר הדין המצפה להם בקרוב, הם התעצלו לעלות אל המלך ולבקש את סליחתו, חשבו שהנה אך ישוב המלך לביתו

ואותם יעזוב לנפשם ויוכלו לשוב ולעשות ככל העולה על רוחם, הם סמכו על טוב ליבו של המלך שבוודאי לא יעשה להם כל רע, אך לא ידעו ולא יבינו כי בימים אלו ממש יושב המלך ודן מה לעשות כדת באלו האנשים אשר לא התחרטו על מעשיהם, ואת הפסק דין המגיע להם רושם עלי פיתקא אשר יימסר ביד משרתי המלך אשר עומדים הכן ליום פקודה להעניש את כל מי שהמלך יצווה להם ללא שום פשרות.

הבטלנים נזכרו ביום האחרון

והנה הגיע היום האחרון לשהותו של המלך בעיר, משרתי המלך כבר החלו לארוז את חפציו ולהתכונן לקראת הנסיעה, המלך עומד לשוב לביתו, והנה אותם טפשים ונבערים מדעת החלו לתפוס את עצמם, הם הבינו את גדול החרפה שבהתנהגותם, המלך הטריח את עצמו בדרך רחוקה עד אליהם והם לא יצאו מפתח ביתם לקבל את פניו, גם אחר כך לא התאמצו לעלות לביתו ולו לרגע קט לחלות את פניו ולבקש הימנו מחילה, הלא אין לך מרידה במלכות יותר גדול מזה, ומיד כאשר עמדו על חומר מצבם החלו לעשות כל מצדקי שבעולם בכדי להתקבל אצל המלך לפחות עתה ביום האחרון שנמצא בעיר ולבקש ממנו מחילה סליחה וכפרה.

אמנם, איזה פנים יהיה להם לבוא אל המלך לאחר שכבר נמצא בעיר זה כמה שבועות והם לא הטריחו את עצמם אפילו רגע אחד לקבל את פניו, הלא בושה וכלימה תכסה את פניהם בעת בואם אל המלך ולבקש הימנו מחילה, שהלא אם הם מבינים את הגדלות של המלך ואת חומר מעשיהם כנגדו, מתעורר התמיהה ביתר שאת מדוע לא באו עד הנה, וכלשון הגמרא (גיטין נו.) "אי מלכא אנא, עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי".

אבל בסוף נמלכו, כי מוטב להיות שומה ומבויש שעה אחת ובלבד שלא להיחשב כמורד במלכות ואז יהיה רע ומר שבעתיים, לפיכך התחזקו כולם כאחד ופנו אל המלך בשברון לב ובבושה גדולה לבקש הימנו מחילה סליחה וכפרה, תוך שהם מבטיחים נאמנה כי מעתה יתנהגו בדרכי ישרים ולא יחטאו עוד. והמלך,

אשר כאמור מלך רחמן הוא, אינו מביט על כבודו שהושפל, אלא מיד מוחל ומבטיח שלא יאונה להם כל רע, ואפילו שכבר יצאו עליהם הפתקים לרעה אין להם מה לדאוג, כי עדיין נמצאים הפתקים ביד השלוחים ויוציא המלך פקודה לשליחים לקרוע את הגזר דין ולא לקיימו.

אם לא עכשיו אימתי

הנמשל מוכן לכל, הן במשך כל השנה כולה מתנהגים הבריות ככל העולה על רוחם, לא פעם ולא פעמיים שעוברים על מצוות מלך מלכי המלכים הקב"ה, ביודעים ובלא יודעים, ולב יודע מרת נפשו עד היכן הדברים מגיעים, אולם הקב"ה הוא ארך אפים ורב חסד ואינו ממחר להעניש, הוא ממתין לשעת הכושר שמא יתעוררו בני ישראל לעשות תשובה ולהתחרט על מעשיהם הרעים, ואז לא יצטרך להגיע לידי כעס וחרון אף ה'.

לגודל רחמיו וחסדיו קבע השי"ת את חודש תשרי לזמן שבו יבוא לשכון בקרב בני ישראל ולשפוט אותם בדין בימי ראש השנה ויום הכיפורים, ולא זו בלבד, אלא כבר בחודש אלול מבשר הקב"ה על ביאתו הקרבה, ומודיע לכל מי שחפץ כי הנה הנה הוא בא וכל מי שרוצה לשוב כעת בתשובה הרשות בידו, כמו שנאמר (ישעיה נה, ו) 'דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב'.

והנה, הצדיקים והחכמים אשר עיני שכל להם, אינם ממתנים עד לראש השנה, אלא מיד בראש חודש אלול, כאשר אך נשמע קול השופר השואג כארי^[1] ומבשר על הופעת הימים הנוראים, וכאילו זועק מסוף העולם ועד סופו: 'מה לך נרדם, מקדימים המה לבוא ופותחים בעבודת התשובה, וביותר כאשר מגיעים ימי הסליחות, שאז נמס ליבם כדונג לפני המקום ברוך הוא, ובאים לפניו בתפילה ובתחנונים שיחוס וירחם עליהם ויתן להם את מחילתו כחן בחסד וברחמים,

(1) בשל"ה הק' הביא רמז מן הקדמונים על הפסוק (עמוס ג, ח) 'אריה שאג מי לא ירא', וכתב שתיבת 'אריה' ראשי תיבות: אלול, ראש השנה, יום כפור, ה'ושענא רבא.

והקב"ה שרואה את שברון לבם ואת רצונם האמתי לשוב בתשובה שלימה, מוחל להם באמת ובתמים ועוד מוסיף לגזור עליהם גזירות טובות ישועות ונחמות וכל טוב סלה.

לצד אלו ישנם אנשים שאינם מתעוררים מיד, רק בהגיע ראש השנה, שבו מגלה הקב"ה את כבוד מלכותו עלינו וכבר נמצא בתוך העיר, או אז באים אף הם לדרוש את ה' בחזקה ומתעוררים לבקש רחמים ותחנונים מעומק הלב שימחול להם על עוונותיהם וחטאייהם, ובוודאי שהקב"ה שש ושמה לראות את בניו רחומיו משליכים מעליהם את עוונותיהם ומבקשים רחמים על נפשותיהם, ומיד מוחל להם ואף גוזר עליהם שנה טובה ומתוקה ושאר דברים טובים.

וגם אם ישנם כאלו שלא התעוררו בראש השנה, אבל לפחות במשך עשרת ימי תשובה מקיץ ליבם מפחד ויראת הדר גאונו, וכל יום ויום מעשרת ימי תשובה ישנם עוד אנשים שמתעוררים משנתם ובאים לדרוש את השי"ת באימתה ופחד, ומבקשים סליחה בכפרה, ומי מדבר מיום הכיפורים שעיצומו של יום מעורר את רובא רובא של כלל ישראל לשוב בתשובה שלימה ולהודות על חטאם, ולב מי לא יחרד בחרדה גדולה ומי לא מתעורר כהיום הזה.

אלא שבכל זאת נמצאו כמה אנשים אשר אמרו שלום עלי נפשי, ומשך כל ימי הרחמים והסליחות לא נעו גם לא זעו, ואפילו שבאו לבית הכנסת להתפלל ואף אמרו את כל הסליחות והפיוטים, מכל מקום היה זה בלא התפעלות ובלא הרגש, כי בתוך תוכי הלב שקועים היו בתרדמה עמוקה ושום דבר לא עורר אותם, ואף על פי שהקב"ה משרה את שכינתו ביותר בימים האלו ונמצא קרוב אלינו יותר מתמיד, ואף יושב ומצפה שיבואו אליו בניו אהוביו ויתחרטו על מעשיהם הרעים, בכל זאת ישנם כמה אשר כאילו ואין זה נוגע אליהם כלל.

בך עוברים חולפים להם כל הימים של חודש תשרי, ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום כיפור, סוכות, והנה אתא ובא היום האחרון של חג, הושענא רבה, היום שבו חותמים את הפסקים והמלך כבר מתעתד לשוב למקומו, ומורה המלך להוציא כרוז בכל העולם כולו לידע ולהודיע כי היום זהו הזמן האחרון שהמלך נמצא כאן.

ובל אחד מבין לבד, שאם לאחר כמה שבועות שהקב"ה בכבודו ובעצמו יושב כאן ומצפה לכל אחד ואחד שיבוא לפניו, ועדיין נמצאים כמה אנשים אשר עדיין לא באו, אין לך מרידה במלכות יותר מזה, עד שמגדול הפחד אשר נופל על אותם אנשים, מתעורר לבם לרוץ אל המלך ליפול לפניו ולהתחנן לו שימחול להם על כל חטאיהם ואף מוכנים להבטיח שלא ישוב לכסלה עוד, אולם בושה גדולה מכסה את פניהם, היאך ירהבו עוז לבוא אל המלך לאחר שישב והמתין להם עד בוש, אבל לבסוף מתחזקים בליבם ואומרים מוטב יבושו שעה אחת מלפני הקב"ה ובלבד שלא יצא עליהם גזר דין לרעה ח"ו, ואם לא עכשיו אימתי.

הקב"ה יושב ומצפה לאלו הדומים לערבה

מבאן מוסר השכל לכל אשר רוח בו, שאפילו אם עד עתה חטפתו שינה ולא שב בתשובה, אזי לפחות היום הזה, בהושענא רבה, יתעורר לבו אל ה' ויקרא אליו בחזקה, לבקש ממנו סליחה ומחילה על כל חטאיו ופשעיו, ואפילו אם בושה וכלימה תכסה את פניו, כי איך נישא פנים אל ה' לאחר שעבר עלינו חודש אלול ותשרי ולא באנו אליו, אבל בכל זאת נתגבר על הבושה ונשנס מותניים לבוא אל הקב"ה בתפילה ובתחנונים שימחול על עוונותינו ויקרע את רוע גזר דיננו, והקב"ה שהוא קל מלך רחום וחנון בוודאי ישמע לצעקתנו ויחון אותנו בחן ובחסד וברחמים.

מלבד זה יש לומר עוד, דבאמת אין לנו מה לפחד ולהתבייש כלל, שהרי מבואר בספרים הקדושים, שביום הזה יושב הקב"ה ומצפה דווקא לאותם אנשים חלושי הדעת ורפוסי המוח שיבואו אליו ולבקש על נפשם, לא בכדי נקרא יום זה 'יום ערבה', שכן ידוע לנו מרבותינו ז"ל (ויקרא רבה ל, יב) שארבעת המינים הניטלים בחג הסוכות רומזים על ארבע כיתות שיש בישראל, האתרוג שיש בו טעם וריח רומז על הצדיקים והחכמים שיש בהם תורה ומצוות, הלולב וההדסים, שיש בהם או טעם או ריח, מרמזים על אישי ישראל שאינם מושלמים כל כך ויש להם או תורה או מצוות, ואילו הערבה שאין בו לא טעם ולא ריח, מכוון כנגד פשוטי ישראל שאין בהם לא תורה ולא מצוות.

והגם שבמשך כל ימי החג נוטלים את כל המינים כאחד, ואין לערבה שום חשיבות בפני עצמו מלבד מה שמתחבר ומתבטל אל שאר המינים החשובים, אבל כל זה הוא רק עד שמגיע הושענא רבה, כי ביום זה מתהפכים היוצרות וכל העם שוממים את לולביהם ואתרוגיהם ונוטלים את הערבה לבדו ואף חולקים לו כבוד גדול, ומבואר בספרים הקדושים שדבר זה בא לרמז כי ביום הזה של הושענא רבה יושב הקב"ה ומצפה דייקא לאותם אנשים דלים וריקים הדומים לערבה וממתין לתפילתם ועבודתם, והקב"ה שש ושמוח עם כל עבודה של איש כזה, אפילו שאין לו השגות גדולות ואינו יודע לקרוא אל ה' בחזקה כי אם במעט מעט.

כמו שפירשו צדיקים את הלשון 'צעקת הדל תקשיב ותושיע' (בתפילת נשמת כל חי), ואמרו שהקב"ה שומע ומקשיב לכל צעקה של איש ישראל אפילו אם היא דלה, דהיינו שתפלתו לא הייתה כראוי וכנכון, מכל מקום הקב"ה מקשיב ומושיע, ועל אחת כמה וכמה ביום זה של הושענא רבה שהקב"ה ממתין לתפלת הדלים בדווקא, כמו הערבה שהיא הדלה והריקנית מכל שאר המינים והיום נוטלים אותו בלחודוהי.

ואציגה נא כמה לשונות נוראים של השפת אמת' בענין זה, וכה כתב בקדשו (סוכות תרמ"ה ד"ה 'להושענא רבה'): "מה שקבעו חז"ל רוב הבקשות ביום הזה. כי הערבה הוא אותן שאין להם טעם וריח רק תפלה. ועל זה כתיב (תהלים קב, יח) 'פנה אל תפלת הערער' שהוא ער וריק מכל [והרמז כערער בערבה], ותפלתו מתקבלת ביותר כדכתיב שם (פסוק א) 'תפלה לעני כי יעטוף'. ואיתא שהקב"ה מניח כל התפלות ומקבל מקודם תפלת העני. ויש לומר כזה פירוש הפסוק 'פנה אל תפלת הערער) ולא בזה את תפלתם', ומדייק במדרש (רבה פרשת) אמור (ל, ג) ד(לכאורה) הוי ליה למימר 'תפלתו' (שהרי ערער הוא לשון יחיד), רק שבאמת כל הד' מינים אותן שיש בהם טעם וריח כו' כולם גושעו על ידי הערער".

עוד כתב השפת אמת (סוכות תר"מ), שלתפילתם של פשוטי העם ישנו כח חזק מאד וקרובים להתקבל, היות שאינם ניגשים להתפלל מחמת איזה זכותים שבידם, רק בכח התפילה לבד, וזה לשונו: "ערבה נגד אלו שאין להם טעם וריח,

אם כן מה חשיבותם. אך (יש להם את כח) הפה שהוא עיקר כחן של ישראל 'הקול קול יעקב'... אם כי בודאי קול הצדיקים שיש להם טעם וריח עולה למדריוגות רבות ביותר, אף על פי כן יש להם (בתפלתם) תערובות מעשים טובים, ומי שאין לו טעם וריח הוא רק תפלה בלבד. וזהו שכתוב 'תפלה לעני כי יעמוף', היינו שמתעמף כולו בתפלה, כמו שנאמר 'ואני תפלה'. וזה עָרַב לפניו ית' ונקראת 'ערבה' (מלשון מתיקות ועריכות). ולכן נקרא 'הושענא רבה' כי ביום זה נושעים בו גם השפלים שאין להם טעם וריח כנ"ל. והוא ישועה גם לדורות השפלים שלנו שאין לנו רק תפלה. וביום זה נפתח שערי תפלה בפיהם של ישראל. והוא גמר יום הכפורים... והמשכיל יבין" [1].

שואגים הושענא

לבן אל יעצור איש בנפשו כלל ביום הזה, ובעת ההושענות ישפוך את נפשו בתפילה ותחנונים לפני בורא כל העולמים, שיחום על נפשותינו ורוחותינו

(ז) לאור הדברים האלו אפשר לומר בדרך צחות אודות המנהג שנתפשט לאחרונה, ליטול עבור ההושענות ענפים גדולים ושלמים של ערבות הנקראים 'מורביות', שיתכן ואין בזה הידור מצוה כל כך, כי ביום הזה של הושענא רבה חפץ הקב"ה דווקא בקטנים ושפלים ולא בגדולים וחשובים, כפי שביארנו היטב.

וראה בישמח ישראל (חג הסוכות אות לב) שכתב במעלת בני ישראל שיודעים להשפיל את עצמם עד עפר, ודווקא מחמת השפלות שמשפילים את עצמם חושק בהם השי"ת יותר מכל עם ולשון, וזה לשונו: ע"י אור הקדושה שמופיע עלינו בימים הקדושים האלה, אנחנו באים לידי הכנעה יתירה וביטול ממש איש נגד רעהו, ואנו יודעים שעל ידי זה כל חיותנו וזכויותינו, על ידי התכללותנו בכלל ישראל, עד יום השביעי לחג שאז עיקר עסקינו בערבה, שאנחנו יודעים היטב שאין לנו כלום כערבה הזאת, ועל ידי זה אנו וחינו רק מה שאנו מחברים את עצמנו בכלל ישראל, והתמעטות וביטול כזה ספון ויקר בעיני ד', וזה הוא דבר הגורם חשק להשי"י לחשוק בנו עם קודש, וכמו שנאמר (דברים ז, ז) 'לא מרובכם חשק ה' בכם וגו' כי אתם המעט מכל העמים', ודרשו חז"ל (חולין פט. ע"ש) בזכות שאתם ממעטים עצמכם, ועל כן אחר יום הערבה כנ"ל יאמר השם עכבו לי עוד יום אחד, אני ואתם נשמח עוד יום אחד ולא באומות העולם, כי האומות אינם יכולים לבוא לידי ביטול והכנעה.

וימחל לנו על כל עוונותינו, ויזכה אותנו בשנה טובה ומתוקה בלא שום מחסור ומניעות ח"ו, ועל דבר זה צריך לזעוק ולבקש בקול רעש גדול 'הושענא', לא בקול רפה וחלש כמתנמנם.

כמו שכתב בספר שפתי צדיק (הושענא רבה אות לב) בשם זקנו הגדול בעל החידושי הרי"ם זי"ע, שמעצם הדבר שהתורה חייבה את הנערה המאורסה על דבר אשר לא צעקה, אנו רואים שחייבים לזעוק על כל צר ומריע, וכל מי ששותק הרי זה דומה כאילו הסכים עם הגזירה ומתחייב בנפשו, וכתב בזה הלשון: "שמעתי מפה קדושת אא"ז מו"ר (החידושי הרי"ם) זצ"ל, אצל נערה המאורסה שחייבה התורה כל העונש על דבר אשר לא צעקה, משמע כשהארם יכול לזעוק ואינו צועק מקרי רצון, וכן תיקנו חז"ל לזעוק כל איש ישראל היום הושענא, משמע שאם יזעוק יענה לו בוודאי, ומחויב כל אחד לזעוק אף שאינו יודע מה צריך, ומה חסר לו, יזעוק סתם הושענא...".

מי שאינו צועק דומה לאותו רופא שהיה ממונה להישאר בלילה בבית החולים, להשגיח על החולים ולדאוג לכל צרכיהם, אלא שאיתרע מזלו של הרופא ודווקא באותו הלילה החמיר מצבם של כמה וכמה חולים, ברוב דאגתו ניסה להתרוצץ בין המיטות ולעזור לכל אחד עד כמה שידו מגעת, אך מאחר שהיה יחיד ובלי שום עזרה משאר הרופאים שלנו באותה שעה בכתיהם, לא הצליח לעמוד כנגד העומס ועד אור הבוקר השיבו כמה חולים את נשמתם ל"ע.

כמוכן שהעמידו את הרופא לדין על ההתרשלות בתפקידו, ועל כך שבמסגרת האחריות שלו נפטרו כמה אנשים אשר אם היו נותנים להם עזרה מבעוד מועד אולי היו מתגברים על מחלתם ויוצאים מכלל סכנה, אולם הרופא טען להגנתו שאינו יודע מה רוצים מחייו, הלא הוא התאמץ למעלה מכוחותיו לשרת את החולים ולענות על צרכיהם, ומה הוא אשם שבמשך הלילה לא נמצאו עוד רופאים בבית החולים.

אך השופט לא התרשם כלל וכלל מטענתו, הוא צעק עליו, שומה שבעולם, במצב כזה היה לך לזעוק לעזרה ולהזעיק עוד רופאים שיהיו לך לעזר, מדוע שתקת,

ועתה מגיע לך עונש גדול לא בגלל שלא עשית ככל אשר לאל ידך, אלא על שהיית צריך לצעוק ולא צעקת.

ולמדים אנו מזה שבהושענא רבה, שהוא יום גמר החתימה ומסירת הפתקין, אסור לשבת בנחת ולומר שלום עלי נפשי, כי אז מי ערב בעדו, אלא יזעוק ויריע אל השי"ת בכל כוחו שימתיק לו את גזר דינו בחן ובחסד וברחמים, כי כשכואב באמת צועקים, והקב"ה שהוא קל מלך רחמן ושומע צעקה בוודאי יקשיב וישמע מן השמים לחון אותנו ולרחם עלינו ויקרע את רוע גזר דיננו.

הושע נא והושיעה נא אבינו אתה

לב יודע מרת נפשו, וכל אחד יודע היטב היטב אלו הם הדברים אשר מעיקים עליו, בין בעניינים של גשמיות והעולם הזה, ובין בעניינים של עבודת השי"ת, ואם היום הזה יבקש ויפציר בתפילות ותחנונים להסיר ממנו את כל החבילין המעיקין שמצירים עליו וטורדים את מנוחתו, יזכה בסיעתא דשמיא לתשועה גדולה, ואין לנו לחסוך כלל בתפילות ובקשות, כי כלום חסר בבית המלך, הכל מונח בידו הגדולה של הקב"ה, אנו רק צריכים לשאול ממנו ולבקש שישפיע עלינו מאוצר המנוצרות^[ה].

(ח) חכמינו ז"ל העמידו את קביעות המועדים באופן שלעולם לא יחול הושענא רבה ביום השבת קודש (ראה במס' סוכה מג:), כי אילו היה חל הושענא רבה בשבת היה מצות נטילת ערבה דוחה את השבת, ומאחר שלא רצו חכמים להגיע לזה קבעו שלעולם לא יחול הושענא רבה בשבת קודש.

ובדרך רמז אפשר לומר עוד טעם, על פי מה שנתבאר כאן מן הזוהר הק' ושאר ספרים הקדושים שיום זה הוא גמר החתימה ומסוגל מאד לקבלת התפילות, ועל יסוד זה נתקנו הבקשות המרובות ברוחניות ובגשמיות שבסדר ההושענות, ולפי שראו חז"ל כי יום זה מסוגל ביותר לבקשת צרכינו, עמדו וקבעו שלא יחול הושענא רבה ביום השבת קודש, בכדי שלא ימנעו הבריות את עצמם מבקשת צרכיהם ותפילותיהם ביום הגדול והמסוגל.

סדר ההושענות של הושענא רבה מלא וגדוש בהרבה בקשות לפני הקב"ה שיושיע אותנו בכל מיני ישועות ורפואות, ואם נדקדק בנוסח הבקשה נראה כי הבקשות הולכות בסדר של מוסיף והולך, מן הקל אל הכבד, בתחילה אומרים "אנא הושיעה נא", אחר כך מוסיפים ואומרים עוד "אנא א-ל נא הושע נא והושיעה נא", עד שלבסוף מוסיפים לומר: "אנא א-ל נא הושע נא והושיעה נא אבינו אתה", וכאילו מזכירים להקב"ה שאבינו הוא.

ויתבאר הענין על פי מעשה במלך רם ונישא שכנו חטא לפניו בחטא גדול ונורא, עד שהיה המלך צריך לשלח אותו מעם פניו ולגרשו מבית המלוכה, בן המלך שמצא את עצמו באחת ללא בית וללא משען ומשענה, החל מתחבר בחברת עניים מצורעים ושאר מיני ארחי פרחי, מתגולל באשפתות ומחפש לו מקלט ומחסה, עד שמרוב הרפתקי דעדו עליה נשתנה לגמרי צורתו ונהפכו כשולי קדירה, ולא היה ניכר עליו כי זהו בן המלך אשר חוט של חן וחסד היה משוך עליו כל היום.

יום אחד נפוצה שמועה בין העניים שהמלך פתח את דלתו ביתו לרווחה, וכל אחד יכול לעבור אצלו בסך ולבקש ממנו איזה דבר שצריך לו וישתדל למלא את בקשתו, גם בן המלך הצטרף אל שאר העניים שהתגודדו על הפתח והמתין לשעת הכושר, והנה, כשהגיע זמנו לעמוד לפני המלך, לא הצליח המלך להכיר עליו כי בנו הוא, כי מאז עזב את בית אביו והלך לחבוק אשפתות נשחתה צורתו לגמרי, אולם בכל זאת הרגיש המלך שאותו עני אינו מרפה ממנו ומבקש הרבה יותר משאר העניים, וכל מה שניסה המלך לפייס את דעתו התעורר עם בקשה חדשה שלא ביקש מקודם, סבלנותו של המלך התחילה לפקוע וכמעט שלא שילח את העני הטרדן הזה.

או אז פתח העני את פיו בחכמה ואמר, אינני סתם עני כשאר העניים הצובאים על דלתי ביתך, אבי אתה, ואם כן צריך אתה למלא את בקשותיי כמו אבא שמשפיע על בנו כל טוב ומוטב ללא שום קצבה. המלך התבונן היטב בפני העני הלזה ותפס כי אכן נכון הדבר ואין זה אלא בנו יחידו ששילחו מאז ומקדם מביתו, מיד נתעוררו רחמי האב על הבן, בפרט לאחר שראה את שפל המדרגה אליו

הגיע בנו עצמו ובשרו, וכמובן שהמלך פתח לפניו את כל אוצרותיו ונתן לו לקחת משם כל מה שחפץ ועולה על לבו.

אותו הדבר הוא גם עתה בהושענא רבה, היום של גמר החתימה ומסירת הפתקין, אנו באים אל הקב"ה בבקשה ותחנונים - "אנא הושיעה נא", ומשדומה לנו שעדיין אינו די בבקשה זו אנו מוסיפים לבקש עוד ולבקש רחמי שמים מרובים מאלוקי השמים והארץ - "אנא א-ל נא הושע נא והושיעה נא", ורק לבסוף, כאשר אנו רוצים להיות בטוחים לגמרי כי שמע ה' לקול תפילתנו אנו מעוררים את הזכות הגדולה שיש לנו אצל הכורא יתברך שמו, שהלא אבינו הוא, ולכן זועקים אנו ואומרים - "אנא א-ל נא הושע נא והושיעה נא אבינו אתה".

רבנו של עולם, זכור כי אב היית לנו מאז ומקדם והיינו יושבים בביתך כבנים הסמוכים אצל שולחן אביהם, ואף על פי שבעוונותינו הרבים חרבה בית מקדשנו ושולחנו מבית אבינו, ולמזן אותו היום אנו מתגוללים באשפתות בין אומות העולם, עד שאבד תארינו והושחת צורתנו מרוב חטאים עוונות ופשעים, אולם סוף כל סוף בנים אנחנו למקום, ולבנים נותנים ומשפיעים עוד ועוד בלי שום גבול וקצבה, אף על פי שכמעט ולא ניכר עליו צורת בן, וכדכתב החיד"א בפירושו על תהלים (יוסף תהלות קג, יג), "כרחם אב על בנים ריחם ה' על יריאיו, אפשר דדרך האב דאף דמתכעס על בנו כראותו צער בנו יהמו רחמיו לרחם עליו".

ועצה טובה קמשמע לן שכל אחד ואחד יקבל על עצמו איזה קבלה טובה, למען לא יבוא אל השי"ת בידיים ריקניות, אלא כל אחד יפשפש במעשיו ויעשה בדק בית לראות באיזה דבר צריך תיקון והמכה, ובוה יקבל על עצמו להיטיב את דרכיו ולתקן את מעשיו, אבל בכדי שיוכל להתמיד בקבלתו ולא יתרפה ממנו, לא יקבל על עצמו איזה דבר גדול יותר מדי אלא דבר שיוודע ומכיר בנפשו שיוכל לעמוד בזה לאורך ימים ושנים טובים.

שמחתי מתוך יראתי

והעיקר הוא, שעל אף ריבוי העבודה והיראה השורר בהאי יומא קדישא עילאה, ישמר ויזהר לכל יבוא מתוך כך לעצבות חלילה, כי עצבות הינו דבר

שאסור תמיד אבל ביום זה על אחת כמה וכמה, סוף כל סוף הושענא רבה הוא חלק בלתי נפרד מחג הסוכות שאנו מצווים בו מן התורה על השמחה, זהו מצוה דאורייתא של 'ושמחתם לפני ה' אלוקיכם', וממילא מחויב כל אחד להיות בשמחה גדולה.

גם כל התפילות וההושענות יש לאמרם מתוך שמחה וחדוה, ואין זה סותר כלל לכובד ראש שצריך להיות מנת חלקנו בשעת התפילות המרוממות, אדרבה ואדרבה, האחד משלים את השני, וכדאיתא ב'תנא דבי אליהו' (פרק ג) שהיה דוד המלך נוהג לומר "יראתי מתוך שמחתי ושמחתי מתוך יראתי", השמחה והיראה יחדיו משולבות כאשה אל אחותה. מה גם שהחוש יעיד, כי כל אב חפץ יותר למלאות את בקשות בנו כאשר הוא מבקש זאת מתוך שמחה מאשר אם היה מבקש את אותם בקשות באופן של עצבות.

חסד גדול עשה עמנו הקב"ה שקבע את זמן החתימה דייקא ליום זה של הושענא רבה, כי כבר כתב ה'שם משמואל' (סוכות תרע"ג - תרע"ח) משמיה דאביו ה'אבני נזר' זי"ע, שעל ידי השמחה בחג הסוכות יכולים לתקן את כל העבודות של כל השנה כולה בהם עבדנו את השי"ת בלא שמחה (וראה בהרחבה במאמר 'זמן שמחתנו'), ובכח שמחה זו ממתיקים את הצ"ח קללות שבפרשת כי תבא שבאו בגין חסרון השמחה, כמו שמפורש שם בתורה (דברים כח, מה-מו) "ובאו עליך כל הקללות האלה וגו' תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל".

ולבן טוב עשה עמנו הקב"ה שקבע את החתימה האחרונה בהושענא רבה, כי אילו היינו נחתמין ביום הכיפורים אזי מי יודע מה היה עולה עמנו בגורלנו, מאחר וסוף כל סוף העבודה ביום הכיפורים הוא מתוך יראה ופחד ולא מתוך שמחה וטוב לבב. אבל עתה, בהושענא רבה, שהוא בעיצומו של זמן שמחתנו, בוודאי שהקב"ה חותם את דיננו לטוב ולרחמים ומהפך עלינו את כל הקללות לברכות ולישועות ונחמות, כי מידה טובה מרובה, וכאשר עובדים את השי"ת בשמחה ובטוב לבב משפיע עלינו הקב"ה במלא החופניים רחמים וחסדים מרובים.

בנין

הושע נא והושיעה נא

יעקב

כז

ובוודאי ירא ה' ויחוס עלינו ממרום וישפיע עלינו חן וחסד ורחמים, ויוציא את
פתקתנו לטובה ולברכה, וכרחם אב על בנים כן ירחם עלינו להיכתב
ולהיחתם בפתקא טבא ולשנה טובה ומתוקה, אך טוב וחסד ירדפוני כל הימים,
אמן ואמן.

למען באי לך היום

ביאור הענין מדוע נתגלה הסוד של הושענא רבה רק
בדורות האחרונים

תוקף קדושת היום

ידוע ומפורסם מן הספרים הקדושים ומן הזוהר הק' (ח"ג פרשת צו לא:): על גודל קדושת היום של הושענא רבה, שבו ביום מסתיים החתימה של הימים הנוראים, וביום זה נשלם גזר דינו של האדם לקראת השנה החדשה לדעת מה יעלה בגורלו, ובכתבי האריז"ל (פרע"ח שער הלולב ד ובשער הכוונות דרושי חג הסוכות דרוש ו) איתא שיום הינו חותם בתוך חותם, החותם הראשון נעשה בזמן נעילה של יום הכיפורים, ואילו החותם השני נגמר בהושענא רבה בחצות הלילה.

בעקבות זה כתבו הפוסקים שביום זה נוהגים קדושה כביום הכיפורים, והרבה מנהגים בהאי יומא מקורם קדוש מהנהגות יום הכיפורים, כגון מה שנהגו ללבוש קיטל לבן בהושענא רבה ולהרבות בנרות בבית הכנסת, ועוד כמה וכמה מנהגים שנועדו להזכיר את חרדת הדין ביום זה, ולעורר את העם להיקהל על נפשם ולהתפלל בתפילה ובתחנונים שיוכו בפיתקא טבא וחתימה טובה לקראת השנה החדשה הבאה עלינו לטובה ולברכה.

הושענא למען סודך

אלא שלעולם יש כאן פלא גדול, כי אם אכן גדלה מעלת היום עד למאוד ומה נורא הזמן הזה אשר בו נחתמים כל באי העולם לכאן ולכאן, למה זה היה עניינו של היום טמיר ומכוסה במשך כל הדורות הראשונים שלא ידעו כלל את

מעלת היום הזה כי קדוש הוא לאדוננו, ומדוע התגלה הדבר רק בדורות המאוחרים יותר יחד עם גילוי ספר הזוהר הק'.

אכן הגאון האדיר רבי שלמה זלמן אויערבאך זצוק"ל עמד על השאלה הזאת (ראה הליכות שלמה מועדים עמ' רמא), ומבאר בטוב טעם ודעת את החילוק הגדול בין הדורות הראשונים לאחרונים, דהנה בני הדורות הראשונים היו פנימיים ביותר, ובזמן שהגיעו לימי הדין הייתה רוחם נסערה עד למאד, עד שלא היו יכולים למצוא מנוח לנפשם מגודל החרדה, ואילו היה נודע להם שהושענא רבה הוא יום של דין ומשפט, הייתה הידיעה הזאת משביתה לגמרי את שמחת החג שלהם, וזה אינו נכון, שכן השמחה בחג הסוכות הוא מצוה מדאורייתא, כמו שנאמר (ויקרא כג, ז) "ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים", אי לכך היה עדיף להעלים מהם את הידיעה הזאת ובלבד שלא יומדרו משמחת הרגל.

אולם לאחר שראו את ירידת הדורות, ובני ישראל כבר אינם נמרדים עד כדי כך מאימת הדין, הגיע הזמן לגלות להם את תוקף קדושת היום כי הוא נורא ואיום, בכדי שיעבירו את היום בתורה ותשובה ויקרעו שערי שמים ברחמים ותחנונים, ובזכות זה יזכו לשנה טובה ומבורכת.

לאהבה וליראה את שמך

ולאחר העיון אמרנו ליישב את הקושיא דלעיל בעוד אנפין, דהנה ידוע לנו מרבתינו ז"ל שישנם שתי אופנים בדרכי התשובה למי שחטא ורוצה לשוב עליהם, האחד הוא תשובה מיראה והשני תשובה מאהבה. 'תשובה מיראה' הכוונה שיש לו פחד שמא ייענש על חטאיו, עד שמגודל הפחד הלזה מתחרט על העוונות ומתוודה עליהם, וכנגד זה ישנו מדרגה נוספת של תשובה וזהו תשובה מאהבה, אם כי אופן זה של תשובה אינה באה מתוך פחד ויראת העונש, אלא רק מחמת שמתעורר בליבו אהבת הבורא יתברך שמו, עד שמגודל האהבה נופל עליו בושה גדולה, כיצד היה מסוגל לחטוא לפני הקב"ה בכאלו עוונות ופשעים ומתחרט עליהם מעיקרא.

וזהו פשוט שהדרגה של תשובה מאהבה מעולה וחשובה הרבה יותר מהדרגה של תשובה מיראה, כי זה שעשה תשובה מיראה לא היה עושה זאת אילו לא היה חושש על נפשו, אבל העושה תשובה מאהבה אינו חושב כלל על עצמו ועל עתידו, כל מחשבתו נתונה אך ורק לכבוד מלכותו יתברך שמו, וזהו מה שאמרו בגמרא (יומא דף פו:), שכל העושה תשובה מאהבה מתהפכין לו זדונותיו לזכויות, מה שאין כן מי ששב מיראה אין מחשבין לו זדונות כזכויות אלא רק כשגגות.

ושמחתם לפני ה' אלוהיכם

ועל פי הקדמה זאת יתבאר לנו ענייננו כראוי וכנכון, כי באמת, אם היה לנו ביכולת, היינו צריכים לעסוק בתשובה מאהבה אפילו בימים הנוראים של ראש השנה ויום הכיפורים, שהרי זהו תכלית התשובה, כמבואר בספרים הקדושים, אבל מה נעשה שבפועל לא כל אחד מסוגל להגיע לזה, בפרט לאחר שאנו יודעין שבראש השנה ויום הכיפורים וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפנינו, ומי לא נפחד כהיום הזה, כל אחד חושש לגורלו וחפץ שיגזרו לו שנה טובה ומבורכת עם כל מילי דמיטב, והפחד הזה גורם שרוב בני האדם יעשו תשובה מתוך יראה, וממילא יוצא שרוב האנשים אינם משלימים כלל את עבודת תשובה שלהם, כי חסר להם עיקר התשובה שהוא תשובה מאהבה.

אבל כאשר מגיע חג הסוכות זוכים בני ישראל להשפעות גדולות של שמחה שהקב"ה מרעיף עלינו ממרום עד בלי די, כל המצוות שנוהגים בחג הסוכות הם כולם ביטוי לאהבה והחיבה אשר השי"ת רוחש לבניו אהוביו, במשך כל ימי החג מסתירנו אבינו רועינו תחת צל כנפיו בתוך הסוכה שהיא 'צילא דמהימנותא', כאם הרובצת על בניה באהבה וחמלה, ואותו הדבר גם במצוות ד' מינים שהם כולם שמותיו של הקב"ה ויש בהם גילוי נפלא של אהבה וחיבה לבני ישראל^[ט].

(ט) ראה דבר נפלא שכתב בספר 'בן איש חי' (שנה ראשונה פרשת וזאת הברכה), וזה לשונו: ולכן ישראל נקראו גוי אחד בארץ, על שם שהם עובדים את השי"ת מאהבה שהיא

ובל זה הוא מלבד ריבוי השמחה הנוהג בחג הסוכות יותר משאר כל המועדים והזמנים האחרים, וכלשונו הידוע של הרמב"ם (הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ח הלכה יב) שכתב: "אף על פי שכל המועדות מצוה לשמחה בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר (ויקרא כג, מ) 'ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים'".

וממילא, כאשר בני ישראל מרגישים את האהבה הגדולה הזאת שהקב"ה משפיע עליהם, אזי נמצאים אף הם בהתרוממות הרוח ושמחה גדולה, וכמים הפנים לפנים משיבים הם באהבה גדולה להשי"ת עד אין קץ, ומתקרב לבם אל השי"ת יותר ויותר.^[1]

וכאן מצא בעל חוב מקום לגבות את חובו, דהיינו שרוצה הקב"ה שבני ישראל ינצלו את הזמן המרום הלזה של חג הסוכות לתשובה ותיקון המעשים, כי אין לך זמן מוכשר יותר מן העת הזאת בכדי להשיג את המדרגה של תשובה מאהבה, וכפי שכתב בשם משמואל (סוכות תרע"ו), "השם יתברך ברוב רחמיו הכנים את ישראל לסוכה תחת צל כנפיו, וזה יעורר בישראל תשובה מאהבה".

מספר אחד, ולכך אנחנו נשפיעים עי"כ מן י"ג מכילין דרחמי בזכות עבודה באהבה, ולכך מקיפין בחג השמחות את התביה בלולב בכל יום מששה ימים הקפה אחת, וביום הושענא רבה שבעה הקפות, הרי סך הכל הם שלשה עשר הקפות כמנין 'אהבה' וכמנין 'אחד', כנגד י"ג מכילין דרחמי.

(*) וראה מה שכתב בספר קדושת לוי (שבת תשובה) בזה הלשון: והנראה, כי באמת נכון הדבר שבימים האלו מראש השנה עד יום הכפורים, כל איש ואיש בוודאי עיניו פקוחות על כל דרכיו לשוב אל ה', איש לפי שכלו יהולל, ולפי מדריגתו מפחד ה' ומהדר גאונו בקומו לשפוט הארץ, כי קרוב יום ה', ומי יכול להצטדק בדיון, ומי הגבר אשר לא ירא, ואיזהו נפש אשר לא תעונה, כי יבוא להיות נשפט לפני שופט כל הארץ על כל מעשיו, הלא החרד על דבר ה' יעשה במרום הר שכלו לתקן את אשר עוות, והתשובה נקרא 'תשובה מיראה'. ואחר יום הכפורים כשעוסקין במצות סוכה ולולב וד' מינים, וצדקה כיד ה' הטובה בנדבה, וחיבה לעבוד את עבודת ה' בשמחה וטוב לב, אזי התשובה הזאת 'תשובה מאהבה'.

ומחמת זה המעם קבעו את היום האחרון של סוכות ליום של תשובה ותיקון המעשים, מלבד ימי התשובה של ראש השנה ויום הכיפורים, כי עתה הוא הזמן המוכשר ביותר לזכות לדרגה הנעלית של תשובה מאהבה, על ידי השמחה בחג הסוכות.

תכלית התשובה - תשובה מאהבה

ומקום אתנו לומר שזהו כוונת הדברים במה שכתב בספר 'המנהיג' (הלכות סוכה עמוד תב), שם הפליג לבאר את גודל מעלת היום של הושענא רבה וכתב בזה הלשון: "בהושענא רבה תכלית הכפרה". ויש לומר שהושענא רבה הוא אכן 'תכלית הכפרה', מאחר שביום זה זוכים להשיג את המדרגה של תשובה מאהבה, שהוא התכלית והעיקר של עבודת התשובה, כפי שכתב רבינו ה'נודע ביהודה' (צל"ח מסכת ראש השנה ה.) בזה הלשון: "והנה התחלת התשובה שהיא ע"י פורענות אין בה התכלית, וצריך לעלות ממדרגה למדרגה, וכמו כן תשובה מיראה אינה התכלית, וצריך לילך אחריה למדרגה שהיא תשובה מאהבה, וזהו התקון האמתי ואותה אנו מבקשים".

מעתה לא יקשה לך מדוע התגלה הסוד של הושענא רבה רק בדורות המאוחרים, כי בשנים קדמוניות היו בני ישראל במדרגה הרבה יותר גבוהה, והיה בכוחם להשיג את הדרגה של תשובה מאהבה אפילו בימי הדין של ראש השנה ויום הכיפורים, ולא היו צריכים לתוספת העבודה של הושענא רבה, אבל לאחר שבמשך הדורות וכל המאורעות שעברו על ראש בני ישראל, נתמעטו המוחות ונחלשו מזוגי הבריות, ורוב האנשים אינם מסוגלים להשיג את המדרגה של תשובה מאהבה, מגודל הפחד והיראה של ימי הדין, לפיכך גילה הקב"ה את סודו אל עבדיו שיום הושענא רבה הוא יום של תשובה ותיקון המעשים, וכיום זה מסוגל כל אחד מישראל להגיע לידי תשובה אהבה, על ידי השמחה הגדולה של חג הסוכות.

